

Մասնաւոր հանդիմով կ'արտայայենք մեր պաշտօնաբերքին մէջ, Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ամեն. Տ. Գարեգին Ս. Արքեպիսկ. Խաչատուրեանի անդրանիկ Կոնգակը, իր բացառիկ բովանդակութեանը եւ ընտիր թելադրութիւններուն համար, իբրեւ զոհար հրահանգութիւններ “Սիոն”, ի կրօնասէր ընթերցողներուն:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐԾՈՒԹԵԱՄԲԸ ՀՕՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՇԼՈՐՀՕՔՆ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՈՅՆ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՄԲԸ ԱԶԳԱՍՐՔԱՊՈՍԿՈՊՈՍ ԻՍԹԱՆԳՈՒԼԱՅ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐԻ ՀԱՅՈՅ ԹԻՒՐԿԻՈՅ:

ԱՄԵՆԱՅՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՅ ՄԵՐՈՅ՝ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆԱՅ, ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ, ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԱՇՏՈՆԷՒՅ, ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ, ՀՈԳԱՐԱՊՈՒԹԵԱՆՅ ԵՒ ԽՆԱՄԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆՅ, ԴՊՐԱՅ ԴԱՍՈՒՅ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՐԵՅ, ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԵԱՆՅ ԵՒ ՍԱՆՈՒՅ ՄԻՈՒԹԵԱՆՅ, ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆԱՅ ԵՒ ՄԱՄԼՈՅ ՍՊԱՍԱՒՈՐԱՅ, ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱՅ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԱՅ՝ ՄՇԱԿԱՅ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱՅ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՄԵՐՈՒՄ՝ ՈՐ ՅԻՍԹԱՆԳՈՒԼ ԵՒ Ի ԳԱՒԱՌՍ, ԱՐԱՆՅ ԵՒ ԿԱՆԱՆՅ, ԵՄԵՐՈՅ, ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՅ ԵՒ ՊԱՏԱՆԵԿԱՅ ՇԼՈՐՀՔ, ՍԷՐ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ, ԲԱԶՄԱՍՅԻՆ Ի ՓՐԿԶԷ ՄԵՐՄԷ ՅԻՍՈՒՍԷ ՔՐԻՍՏՈՍԷ. ԱՄԷՆ:

Ստանձնելով պատրիարքական պատասխանատու պաշտօնը, որ Քրիստոսաւանդ «Բաղլը լուծ» մ'է, պարտք կը զգանք քանի մը աւետարանաշունչ խօսքեր ուղղել ձեզ բոլորիդ, մեր պատուական եւ սիրելի ժողովուրդին, սոյն անդրանիկ եւ սրտազիր կոնդակովս:

Հոգեւոր զաւակներն էք դուք Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ, վերածնած ըլլալով անոր աւագանի արգանդէն եւ սնած անոր անարատ կաթով, որ է՝ քրիստոնէական-աւետարանական յաւիտենական սկզբունքներով: Լուսազարդուած էք Ս. Հոգւոյն շնորհները խորհրդանշող եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աջովը սրբագործուած Միւռնիի դրոշմով: Այդ կաթը անխաթար պահել եւ այս դրոշմը անեղծ՝ առաջին եւ անգանցառելի պարտականութիւնն է ամենուս: Վասնզի այն կաթը կը կազմէ կեանքի հիմնական կանոնները, որոնք կը պահանջեն ՍԷՐ, ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ, ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ: Այլը՝ որ ստեղծագործող, մաքրագործող, միարար ու փրկարար զօրութիւնն է: Խաղաղութիւնը՝ որ շինարար աշխատանք հնարաւորող հոգեվիճակն է: Ճշմարտութիւնը՝ որ մոլորանքէ զերծ պահող իմացական լոյսն է: Եւ Արդարութիւնը՝ որ հաւասարակշռութեան մետն ու ներդաշնակութեան ոգին է: Իսկ դրոշմը անտեսանելի վկայութիւնն է այն շնորհալի կեանքին՝ զոր կոչուած է ապրիլ իսկական քրիստոնեան:

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին, որուն լուսաբեւոյն է Ս. Էջմիածինը, Միածնի իջումով փառաւորուած եւ Ս. Թադէոս-Բարթողիմէոս Նախալուսաւորիչներու եւ Ս. Գրիգոր երկրորդ Լուսաւորչի անուններով նուիրագործուած Մայր Աթոռը, — կը բովանդակէ իր մէջ այդ բոլորը՝ անսպառ աղբերացումով: Ամէն հայ աչք, իր կրօնական-հոգեկան ներշնչումներուն համար, հոն պէտք է յառի եւ ամէն սիրտ անոր յարի անբաժանօրէն, առանց մազաչափ իսկ թերանալու այն պարտականութեանց մէջ՝ որոնք հայրենակցական եւ քաղաքացիական են եւ կը կապեն զմեզ ամբողջն այս երկրին:

Այս բոլորն ունին բարոյական բարձր արժէք եւ խոր նշանակութիւն, զի կը հետապնդեն իսկական նպատակը մարդկային կոչումին, որ է՝ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆ: Յիշեցէ՛ք Տիրոջ մեծ ու թելադրական պատգամը. «Եղբուք դուք կատարեալ, որպէս եւ Հայրն

մեր երկնաւոր կաւարեալ է» (Մտթ. ե. 48): Ոչինչ կ'արգիլէ մեզ՝ ծգտելու այդ կատարելութեան: Այս ծգտումն իսկ կամ հոգեկան տրամադրութիւնը, հաւատքով ու կամքով զինուած, կը դնէ մեզ ուղիղ ու լուսաւոր ճամբուն մէջ՝ որ կ'աւաջնորդէ այդ նպատակին:

Կատարելութեան ճամբան, թէեւ «նեղ» ու դժուարանցանելի, բայց շատ պարզ է եւ հաճելի: Ան կը սկսի անհատէն: Սիրտ, միտք, հոգի եւ մարմին կը բանան այդ ճամբան:

ՄԻՐՏԸ, սկիզբն ու վախճանը կեանքին՝ մեր մոլորակին վրայ, կը կատարէ իր դերը, լեցուած նեկտարովը սիրոյն, որ կը վտարէ մախանքն ու ատելութիւնը՝ իրենց բոլոր տխուր հետեւանքներով: Սրտին քաղցրահամ պտուղներն են՝ գութ, կարեկցութիւն, արգահատանք, գոբով, որոնք ընկերային չարիքները կը ջնջեն՝ վերականգնող զղջում եւ հոգեւոր վերանորոգում յառաջ բերելով: Ասոնք կը կազդուրեն կեանքը եւ կը բարձրացնեն անոր մակարդակը: Անկումներու հանդէպ վեր բռնող ձեռքն ունի սէրը: Խային բարձունքէն ներող նայուածք մ'է այն անոնց վրայ՝ որոնք «ոչ գիտէն զինչ գործեն»: Զէթի եւ զինիի բալասանն ունի այն՝ վերաւորներուն խոցերը պատելու եւ դարմանելու: Սրտի խորութեան մէջ է Աստուծոյ ներկայութիւնն ու բարձրութիւնը: Աստուածային արցունք մը եւ ժպիտ մը կը բխին այդ խորութենէն սրտին՝ որ հրաշագործ է:

ՄԻՏՔԸ ալ ունի իր դերը՝ զոր կը կատարէ ճշմարտութեան ջանքով լուսաւորուած: Ան՝ հակազդողն է սրտին, որ առանց այս լոյսին՝ կրնայ սայթաքիլ: Մտքի լոյսն ալ բխում է Աստուծմէ՝ որ Լոյսն է տիեզերական: Միտքն ունի իր երազները, իր տեսիլները, իր խոյանքներն ու խանդավառութիւնները, որոնք կեանքի կը վերածուին բարիին, գեղեցիկին ու ճշմարիտին ներշնչումներէն իրենց թափն ու թռիչքն առած: Իմաստութիւն եւ զիտութիւն՝ անկէ կը քաղեն իրենց լոյսը: Իմաստութիւնը՝ որ «կը շինէ իր տունը» եւ զիտութիւնը՝ որ ունի համեստութեան զիտակցութիւնը: Ստեղծագործ է այն եւ ճարտարապետ: Միտքն ալ՝ սրտին միացած՝ կ'ունենայ ճրագը խղճին եւ կը գտնէ արդարութիւնը: Կը դառնայ անաչառ ղեկավարը խղճմտանքին:

ՀՈԳԻՆ եւս կը կատարէ իր դերը, պահպանելով՝ նախ իր մէջ՝ խաղաղութիւնը: Այս կերպով կը սանձահարուին բոցավառ ու խռովարար կիրքերը Զարին: Հոգին ալ օժտուած է իւրայատուկ աչքով: Ներհայեցութեան լոյսն է այն՝ որով կը դիտէ ինքզինքը եւ կը ճանչնայ իր անձը: Աղիտաւոր է կուրութիւնն այս աչքին: Ան անընդունակ կը դարձնէ հոգին՝ ոչ միայն ինքզինք տեսնելու եւ ճանչնալու, այլ նաեւ ուրիշներու մէջ գտնելու եւ գնահատելու ինչ որ գոյութիւն ունի իրապէս: Խաւարած աչքը՝ խաւար կը տեսնէ ամէն կողմ: Իսկ պայծառ աչքը՝ լոյսին կը նայի եւ անո՛վ կը հրճուի: Ան կ'ունենայ նաեւ, մտքին հետ լծակցաբար, ծարաւն արդարութեան՝ որ կը ջնջէ անհարթութիւններն ու բարոյական բիծերը անհատական եւ հաւաքական կեանքին: Կը ստեղծէ ներդաշնակութիւնն ու հաւասարակշռութիւնը: Քնարական ընթրութեամբ մը կ'օժտէ նկարագիրը՝ քաղցրութիւն ծորելով եւ շնորհք սփռելով իր շուրջը: Մեղը եւ միւռոն կաթելով: Ու կ'ամօքէ ամէն դառնութիւն: Այսպիսի հոգի մը կ'աղբատանայ մոլորանքներէ եւ կը հարստանայ առաքինութեամբ:

Երբ այս երեքը — Սիրտ, Միտք եւ Հոգի — կը կատարեն այսպէս իրենց դերերն անթերի, ՄԱՐՄԻՆՆ ալ, անոնց գործակցութեամբ, կը կատարէ իրը՝ համաձայն աստուածային օրէնքներուն: Կը պահէ իր առողջութիւնը եւ իր գործունէութեան բնականոնութիւնը: Զիղ, երակ, արիւն, միս, ոսկոր, եւայլն, որոնցմէ կը բխին յոռի կիրքերը, — կը մտնեն իրենց բուն հունին մէջ եւ կը ծառային հաւատարմօրէն ու անշեղ իրենց կոչումին:

Առաքինական այս քառեակ յատկանիշերով — Սիրով, Խաղաղութեամբ, Ճշմարտութեամբ եւ Արդարութեամբ — կեանքը կը դառնայ քաղցրօրէն ճնորհալի՝ բառին բազ-

մաքուվանդակ իմաստով : Բագում են , արդարեւ , շնորհները՝ որոնցմով Աստուած օծտած է իր գլուխ-գործոցը՝ ՄԱՐԴԸ : Ըստ որում հողէ՛ զանգուած մըն է նա , բայց աստուածային շունչով ու հուրով ոգեղինացած , — անոր ենթահողին մէջ ի՞նչ հրաշալի կարողութիւններ կան՝ որոնցմով լոյս աշխարհ կուգայ նա : Նրանի՛ թէ՛ գիտնան ասի ծնողներ՝ հայր եւ մայր : Դիտնայ մանաւանդ մայրը :

Ի զուր չէ կոչուած մայրը՝ «ԿԵԱՆՔ» : Աղբիւրը կենդանութեան , իր մանկակիրի , մանկատածի եւ մանկավարժի երրեակ կոչումներով : Էացնող , սնուցանող ու դաստիարակող միանգամայն : Ձեւակերպողը մանուկի կերպընկալ հոգիին , առաւել քան մարմինին՝ զոր բնութիւնը կը կազմէ , ոչ առանց մասնակցութեանը մարդուն : Ձի ծնողաց պատասխանատուութիւնը կը սկսի նոյնիսկ ծնունդէն ալ առաջ : Այդ շրջանին իսկ հիմը կը դրուի անհատականութեան եւ նկարագրին : Հո՛ն են թաքնուած լաւին եւ յոռիին նախատրամադրութիւնները : Վաղուան աշխարհ գալիքը իր հետ պիտի բերէ նմանութիւններ՝ սիրտը , միտքը , հոգին ու մարմինը կազմողին կամ կազմողներուն : Ծնողներ պարտին գիտնալ զայս : Օրհնութիւն պիտի տան աշխարհին թէ՛ անէծք : Եւ ասոնք պիտի անդրադառնան իրենց կեանքին ու յիշատակին վրայ :

Պատահական խօսք չէ , թէ «կրթութիւնը կը սկսի օրօրոցէն» : Անխօս մանուկը հրաշալի ընդօրինակող մըն է : Զինչ հայելի մը՝ որուն մէջ կը ցոլանայ անջնջելի կերպով ծնողաց պատկերը իր որոշ գիծերով : Դորովով իր ծոցածինի վրայ հակող եւ կաթը ջամբող մօր իւրաքանչիւր շարժումներ , ժպտող կամ խոժոռող դէմքը , երգին բազմաստիճան թրթռացումները , եւայլն , իրենց շեշտերն ու ալիքները կը քանդակեն մանկիկին հոգւոյն մէջ : Սաստը կը ցնցէ , երգը կը յափշտակէ զայն : Բնատուր յատկութիւններ ունի մայրը . բայց պիտի ունենայ նաեւ արուեստագէտի մը բնազդն ու շնորհը : Զուարթ ու լուրջ՝ զուգընթաց պիտի ըլլան իր մայր-դաստիարակի դերին մէջ : Զի զուարթութիւնը՝ հոգւոյն պայծառութիւնն ու մաքրութիւնն է , իսկ լրջութիւնը՝ կոչումին գիտակցութիւնը : Ասոնց ներգործութեամբ մանուկին կրթութիւնը կ'ապահովէ նպատակին յաջողութիւնը :

Մայրե՛ր , թեթեւօրէն մի՛ նայիք այն տան՝ զոր շինել կը ցանկաք : Զայն վերածել հրեշտակաբնակ դրախտի կամ դեւերէ՛ յաճախուած դժոխքի՝ ձեր ձեռքն է առաւելապէս : Հայրե՛ր , ձեռնէ՛ եւս կախում ունի ձեր զաւակները դարձնել զուարթուններ կամ մռայլ հոգիներ : Մայրե՛ր եւ հայրե՛ր , հաւասարապէս պարտիք գիտնալ թէ՛ դուք էք հիմնադիրները մարդկային ընկերութեան : Մանուկն է հիմը եւ դուք ճարտարապետներ էք , պարտիք ըլլալ : Իմաստութեամբ կրթեցէ՛ք ձեր զաւակները , եւ առաջը պիտի առնէք ընկերային բազմապիսի չարիքներու : Պատասխանատու էք ընկերութեան : Զորս-հինգ տարիներ իր կոչման գիտակից մօր մը ծոցին մէջ եւ առողջ մթնոլորտով ջերմացած տան մը յարկին տակ՝ կարճ ժամանակ մը չէ դնելու հիմը լուրջ կրթութեան : Եւ ապա յանձնելու՝ այսպէս պատրաստուած մանուկը ուրիշ ծնողքի մը հոգածութեան :

Այդ ծնողքը դաստիարակ-ուսուցիչներն են : Տան կից ուրիշ տան մը մէջ՝ որ վարժարանն է : Նոյն պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնը նաեւ ասո՛նցը : Եւ յաճախ աւելի դժուարին քան ծնողներունը : Այո՛ , երբ կը պակսի իմաստութիւնն այն փոխ-յարաբերութեան՝ որ պէտք է մշակուի տան եւ վարժարանին միջեւ : Ի՞նչ կարող է շինել , արդարեւ , դաստիարակ մը , երբ ծնողքը կը քանդէ : Եւ այս քանդումը կ'ըլլայ անխուսափելի , երբ բնութիւն եւ արուեստ տեղ չունին մէկ կամ միւս տան մէջ :

Ուսուցիչնե՛ր , չխորհիք թէ՛ թեթեւ է ձեր պատասխանատուութիւնը : Եթէ ծնողքներ , գիտութեամբ կամ անգիտութեամբ , կը թերանան իրենց պարտականութեան մէջ , ձեզի կ'իյնայ այդ պակասը լրացնել : Եւ այս՝ ոչ միայն դպրոցէն ներս , այլ նաեւ անկից դուրս : Դուք շփման մէջ պիտի ըլլաք միշտ ծնողաց հետ՝ յաճախակի այցելու-

թիւններով, կշռուած խորհրդակցութիւններով եւ իմաստուն թելադրութիւններով: Ասիկա մանաւանդ այն պարագաներուն, երբ անուղղայ կարծուած աշակերտ մ'ունիք ձեր առջեւ: «Անառակ»ը շիտակ պիտակ մը չէ՝ զոր կ'ուզուի փակցնել «չարանցի» կամ «չար» աշակերտի մը վարմունքին: Բայց այդպիսի նշան մը ցոյց տուող տղուն հանդէպ հարկ է ունենալ համբերատար եւ կարեկցող ոգի եւ ներշնչել անոր բարի խորհուրդներ եւ ինքնալստահութիւն՝ կարենալ ուղղուելու: Ուսուցիչ մը պարտի ունենալ ոչ միայն մանկավարժական պատրաստութիւն, այլ նաեւ դաստիարակչական ինքնածին յատկութիւն: Իր խօսքը պէտք է ունենայ ոչ թէ բացասական սաստ, այլ դրական շեշտ: Ոչ թէ արգելքը չարին, այլ յորդորը բարին: Տարակոյս չկայ, թէ վարժարանին նպատակն է, ամէն բանէ առաջ, շինել նկարագիրը, յղկել հոգին, գտել զգացումները, սրբազրել զաղափարները եւ զնել տղուն առջեւ տիպարը՝ առանց խեղդելու անկախութիւնն անոր անհատականութեան: Եւ այդ տիպարը, ծնողքէն յետոյ, ինք պարտի ըլլալ:

Մանուկը մեր ապագան է: Ընկերութեան եւ Հայրենիքին ապագան: Ուրեմն, ծրնողաց հետ, եւ երբեմն, դժբախտաբար, առանց անոնց, դաստիարակներն են դարձնողները այդ ապագային: Հո՛ս է ծանր կշիռը ասոնց պատասխանատուութեան: Տուն եւ Հայրենիք, երկու ոսկեղէն սիւներ են՝ որոնք բարձր պիտի բռնեն բարոյական վարկը որ եւ է ազգի: Իսկ բարոյական հասկացողութենէ՝ զուրկ ծնողներ եւ ուսուցիչներ ոչինչով կարող են ծառայել այդ երկու նուիրական գաղափարներուն: Ուսումը չէ՝ առաջին նպատակը վարժարանին: Ոչ թէ հմտութեամբ ճշխացած միտքն է որ տուն կը շինէ եւ հայրենիքը կը բարձրացնէ, այլ նկատագիրը, ներքին մարդուն ոգեկան հարստութիւնը: Ի զուր բնած չէ՝ առաքեալը. «Գիտութիւն հպարտացուցանէ, այլ սէր շինէ» (Ա. Կոր. Ը. 1): Հպարտութիւնը, արդարեւ, հոգէախտ մըն է՝ որմէ հարկ է զգուշանալ, զի անոր երեւակայական բարձունքին առջեւ դէպի անդունդ իրական գահալիւծք կայ: Պէտք է խորամտացնել սէրը՝ որ եւ շինարար է, եւ փրկարար: Խոնարհութեան մէջ՝ բարձրութիւնն է այն: Թելադրական է կարդալ նոյն առաքեալին Սիւրջ Տաղը (Ա. Կոր. ԺԳ. 1-10): Այսպիսի սէրէ մը պարտին առաջնորդուիլ ծնողներ եւ ուսուցիչներ հաւասարապէս: Այսպիսի սէրով մշակուած ու դաստիարակուած սերունդներ միայն կարող են փրկել մարդկութիւնը՝ բերելով խաղաղութիւնն ու արդարութիւնը: Այսպիսի անսասանելի հիմի մը վրայ հնար է կառուցանել նոր ու իրական բաղաբակրթութիւն մը:

Նկեղեցիէն, տունէն եւ վարժարանէն յետոյ՝ պէտք է իջնենք նաեւ հրապարակ, ուր կը տեսնենք ընկերային զանազան վիճակներ եւ երեւոյթներ: Կը գտնենք հոն մշակութանուորէն եւ աշխատաւորական դասակարգէն սկսած մինչեւ վաճառականն ու գործարանատէրը, արհեստաւորէն մինչեւ արուեստագէտը:

Ի՞նչ պարտի ըլլալ չափանիշը ասոնց բոլորին կենցաղակերպին եւ գործելու եղանակին: Ռժակից եկած են ասոնք: Ինչո՞ւ այն ակնյայտնի տարբերութիւնը՝ որ կայ այս ամենուն միջեւ: Եւ մինչեւ անգամ հակակրթութիւնն ու հակամարտութիւնը: Վերէն ու վարէն նայիլները: Եւ արհամարհանքն ալ: Այս բոլորին աղբիւրը դժուար չէ գտնել տան եւ վարժարանին մէջ: Ի՞նչ սպառազինութեամբ դուրս կուգան անկից՝ իրերայաջորդ սերունդներ:

Կեանքը տնտեսել, տունը մատակարարել, — առաջին մտահոգութիւնն է, որով մարդիկ կ'ընտրեն իրենց ասպարէզը, համաձայն իրենց կոչումին, նախասիրութեան եւ պատրաստութեան: Ոչ որ կարող է մեղադրել զանոնք: Միայն, ասիկա ոչ թէ նպատակ մը, այլ միջոց մը պէտք է ըլլայ հասնելու նպատակին, որ է՝ ֆիզիկապէս ապրելով, հոգեպէս կատարելագործուիլ, խաղաղ ու երջանիկ կենցաղ մը ապահովելու համար ընթանիլ, ընկերութեան եւ Հայրենիքին:

Այս նպատակը իրագործելու միակ միջոցը ուղղամտութիւնն է եւ հրաժարումը

նիւթի խօս պաշտամունքէն: Մեկ չափ եւ մեկ կեփռ, — ա՛յս պիտի ըլլայ նշանաբանը իւրաքանչիւր ասպարէզի մարդու: Ձխարդախել երբեք այդ չափը եւ չծուել այդ կշիռը, — անխախտ սկզբունքներ պիտի ըլլայ ամէն անոնց՝ որոնք գիտեն, եւ պիտի գիտնան, թէ ընկերային բարւոք յարաբերութեան հիմը՝ արդարութիւնն է, որ կը ներշնչէ վստահութիւն: Անաշառ ու անկաշառ ամէն բանի եւ ամէն ձեռնարկի մէջ՝ զաղտնիքն ու բանալին է ամէն յաջողութեան: Բացարձակապէս սխալ է կարծել, թէ գործնական կեանքի մէջ յաջողութեան պայմաններ են նաեւ սուսն ու կեղծիքը: Չկայ պայմանական արդարութիւն եւ պայմանական նեմարութիւն, հետեւաբար եւ արդարանալի անիրաւութիւն: «Այո՛-ն՝ այո՛ եւ ո՛չ-ն՝ ո՛չ», ա՛յս է լծակը ընկերային բարոյականի բարձրացման: «Աւելին քան զայն՝ ի չարէն է» (Մտթ. Ե. 15): Այս չարիքներուն ակը ազահութիւնն ու կծծիութիւնն են: Աւելին անյագ ցանկութիւնը: Եւ սակայն «ոչ երբ ի միեւրից ընչից ուրուի իցեն կեանք նորա» (Ղուկ. ԺԲ. 15): Հարստութեան առաւելագոյն կուտակումը բան մը չ'աւելցնէր կեանքին վրայ: Ոչ ալ արժանիքին վրայ: Ասով չէ կարելի փրկանաւորել «անծը», եւ ոչ ալ զուգակշռել անծը աշխարհի հետ (Մտթ. ԺԶ. 26): Բախսը, որուն կ'ապաւինին անճրկած կամ շփացած մարդիկ, առասպել մըն է: Կեանքին ժպիտը նախասիրութիւններ չունի: Այդ ժպիտը կրնայ ծաղկիլ ամենուն համար անխտիր: Դո՛ւն պարտիս կերտել քու կեանքդ, վիճակդ:

Այս մտածումները պիտի ըլլան առաջնորդ գործարանատէրերուն, որպէսզի իրենց փոխ-յարաբերութիւնը նախ գործաւորներուն եւ ապա գնողներուն հետ հիմնուած ըլլայ արդարութեան զաղափարին վրայ: Նոյնը կ'ըսենք ամէն տեսակ առեւտրականներուն, որոնք կապ ունին առօրեայ յաճախողներու հետ: Տալու եւ առնելու կերպն ու համեմատութիւնը պէտք է ապահովեն երկու կողմերու շահը հաւասարապէս, առանց մէկին կամ միւսին վնաս կամ զրկանք պատճառելու: Նոյն սկզբունքը կիրարկել մանրավաճառին, արհեստաւորին եւ ամէն տեսակի առեւտուրով զբաղողներուն, որպէսզի ընկերային կեանքը պահէ իր ներդաշնակութիւնը եւ տեղի չտայ արդար դժգոհութիւններու եւ անբաղձալի ելոյթներու: Բացառութիւն չեն կազմեր արուեստագէտները իրենց զանազան ճիւղերով՝ գեղեցիկէն մինչեւ ազատները: Կան գեղարուեստի սպասարկողներ, որոնք թէեւ զերծ են ընդհանրապէս վաճառականական նիւթապաշտիկ հաշիւներէ, բայց ոչ բոլորովին փորձութիւններէ եւ գայթակղութիւններէ՝ որոնք կարող են խաթարել հոգին:

Չենք զլանար ի սպառ պատուաւորութիւնը որ եւ է հրապարակի մարդոց, որոնք յաճախ ակամայ կ'նիւթարկուին ժամանակի հարկադրանքներուն, անկարող ըլլալով տէր ըլլալ ժամանակին: Բարոյական այս արիւթիւնը, տկարութիւնն ճանչցուած «այս աշխարհէն», պիտի կրնար ազատագրել մարդկութիւնը նիւթի բռնաւորութենէն եւ հեռու պահել զայն բազմաթիւ աղէտներէ: Արհամարհուած կամ անտեսուած այս առաքինութիւնը հնարաւոր պիտի դարձնէր ստեղծել ընկերային տարբեր ու երջանկաբեր գոյավիճակ մը ազգերուն մէջ եւ աւելի ուղիղ ու ներդաշնակ փոխյարաբերութիւն մը ազգերու միջեւ: Մեր երկրագունտը չի է եւ անպակաս ամէն կարելիութիւններով՝ գոհացնելու համար բոլորը եւ չզրկելու ոչ ոք:

Մենք խօսք ունինք սրտագին նաեւ մեր Մամուլին: Ճրագ մ'ալ ինքն է, լուսաւորելու այն ճամբան՝ ուսկից պարտի քալել ամէն ոք: Իւզը նուազ եւ պատրոյզը անբաւական ճրագին լոյսը պիտի ըլլայ աղօտ եւ պիտի խաւարի իսկ: Հասարակ լուրերը, յաճախ գիտակցօրէն թէ անգիտակցաբար խեղաթիւրուած եւ զլխիվայր շրջուած, կը պարպեն լոյսը ճրագին եւ բերելով խաւարը՝ կը թողուն որ անոր նայողներ խարխափեն անորոշութեան մէջ եւ մոլորին: Քննութիւնն ու քննադատութիւնը, որոնք Մամուլին կոչումէն բխած առանձնաշնորհներ պարտին ըլլալ, կը կորսնցնեն իրենց արժէքն ու իրաւունքը, ինչպէս նաեւ ազդեցութիւնն ի բարին եւ ի ճշմարիտը, երբ չեն ներշնչուած թափանցուած բուն իրողութիւններէն, այլ առաջնորդուած են երեւակայութիւններէ,

կանխակալ կարծիքներէ, սեւեռամտածումներէ եւ մերթ ալ անխոստովանելի նկատումներէ: Ասոնք ոչ միայն չեն շիններ, այլ եւ կը քանդեն: Կը տեսնուին գրիչներ, որոնք չեն խղճահարիր սուտն իսկ կաղապարել փորձելէ ամենօրեայ վարկաբեկումներու մէջ այս կամ այն հասցէին, հասարակական կեանքը վրդովելով եւ ընկերային չարիքներու լայն դուռ բանալով: Ահաւոր է Մամուլի պատասխանատուութիւնը, երբ գրիչը կը սանձարձակէ՝ մոլեգին հովի մը նման յարձակելու այս ու այն կողմ եւ բարոյական աւերներ գործելու:

Մենք ցաւով կը դիտենք այս տխուր երեւոյթը գրեթէ ամէն շրջաններու մէջ եւ մեր սիրտը կ'արիւնտոյ: Թէեւ «խթանի դէմ արացելու» բոլոր փորձերը ի վերջոյ կը գտնեն իրենց արդար վախճանը, բայց կը խոցեն պահ մը դիտողներուն եւ տեսնողներուն խղճմտանքը իր մաքրութեան մէջ:

Մամուլը, որ կոչուած է մատակարարելու լոյս եւ հոգեկան սնունդ, պարտի զիտակցել եւ անաչառ, անշահախնդիր եւ անկողմնակալ դատողութեամբ ծառայել այդ ազնուական կոչումին: Միտք, լեզու, գրիչ՝ այդ կոչումէն պարտին քաղել իրենց ներշնչումները, առաջինը՝ իր հասունութեամբ, երկրորդը՝ իր մաքրութեամբ եւ երրորդը՝ իր պատկառազգու լըջութեամբ: Երգիծանքն անգամ ունի իր շնորհը, որ իր ջերմիկ շունչը կ'առնէ բարիին կամեցողութենէն եւ ճշմարիտին նախանձախնդրութենէն, ըզգուշանալով միանգամայն ծիծաղելիութիւններէ: Արդարեւ, ի՞նչ տգեղ եւ ողորմելի է այն երգիծանքը, երբ պարպուած է ոգիէ եւ բովանդակութենէ:

Կոչ կ'ընենք, սրտցաւօրէն, մեր Մամուլի ծառայողներուն, որ ունենան պահանջելի զգուշարորութիւն՝ չարձակելու սանձը քանդիչ Չարին, որպէսզի Բարին կատարէ իր շինարար ու շնորհաբեր դերը՝ ըղծալի խաղաղութեան մէջ: Մեր ժողովուրդը ա՛յդ բանին պէտք ունի:

Նոյն ատեն կը յորդորենք մեր սիրելի ժողովուրդն ալ ըլլալ արթուն՝ ընտրելու միշտ խաղաղութեան եւ շինութեան ապահով ճամբան, որ Աւետարանի լոյսով ցոյց կը տրուի իրեն, չազդուելով խափանարար իրադարձութիւններէն, եւ կարեկից իսկ ըլլալով անտոց հեղինակներուն հանդէպ: Աւետարանի լոյսը՝ ճշմարտութեան լոյսն է, Աստուծոյ լոյսն է: Աստուածն իսկ է: Առաջնորդուիլ հարկ է ա՛յդ լոյսով: «Մի՛ ո՛ք գձեզ խաբեացի բանիւք սնուովք, զի վասն այսորիկ իսկ գայ բարկութիւն Աստուծոյ ի վերայ որդւոցն անհաւանութեան: Մի՛ այսուհետեւ լինիք բաժանորդք նոցա...: Իբրեւ զօրդիս լուսոյ զնացիք: Զի պսուղ լուսոյ բարութեամբ է եւ արգարութեամբ եւ նժամարութեամբ» (Եփես. Ե. 6-9): Առաքելային խօսքերն են ասոնք՝ զորս կը յիշեցնեմ մեր եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն անխտիր. բոլոր անոնց՝ որոնք իբրեւ «լոյսի որդիներ», լոյսի զենքն են հազած (Ա. Թեսաղ. Ե. 5 եւ Հռովմ. ԺԳ. 12):

Կ'ուզեմ խօսիլ նաեւ մեր հոգեւորականութեան մասին: Այս խօսքերը գլխաւորաբար փոխ առնուած պիտի ըլլան առաքելէն:

«Իեղեցիկ զինուորութիւն» մըն է հոգեւորութիւնը՝ Չարին եւ Խաւարին դէմ մղուող պատերազմին մէջ (Ա. Տիմ. Ա. 18): Ուստի հոգեւոր զինուորը, ամէն բանէ առաջ, պարտի հազած ըլլալ «զսպառազինութիւնն Աստուծոյ». այսինքն, զօտեպնդուած ըլլալ ճշմարտութեամբ, զրահաւորուած՝ արդարութեամբ, պատրաստուած՝ խաղաղութիւնն աւետարանելու, վահանաւորուած՝ հաւատքով, զրած՝ սաղաւարտը որ կ'ապահովէ փրկութիւնը եւ առած Հոգւոյն սուրը՝ որ կենդանի խօսքն է Աստուծոյ (Եփես. Զ. 11-17): Բայց նախ քան պատերազմի մտնելը, անհրաժեշտ է «առնել զաղօթս, խնդրուածս, պալաւանս, զոմութիւնս վասն ամենայն մարդկան, վասն քաղաքացի եւ իշխանաց, զի խաղաղութեամբ եւ հանդարտութեամբ վարեցուի զկեանս մեր՝ ամենայն

աստուածապաշտութեամբ եւ սրբութեամբ» (Ա. Տիմ. Բ. 1-12). օրինակ հանդիսանալ հաւատացեալներուն՝ խօսքով, վարքութեամբով, սիրով, հաւատքով ու սրբութեամբ (նոյն Գ. 12). ըլլալ ամբասիր, զգաստ, զուսպ, պարկեշտ. հիւրասէր, մխիթարիչ եւ ուսուցիչ. ո՛չ զինեմով, կռուարար եւ արծաթասէր, այլ հանդարտաբարոյ (Ա. Տիմ. Գ. 3): Իսկ ամուսնացեալ քահանան պարտի ըլլալ նաեւ « իր տունը լաւ կառավարելու եւ իր զաւակները հնազանդութեան եւ կասաւեալ պարկեշտութեան մէջ պահելու կարող» (նոյն Գ. 2-4):

Ամուսնացեալ քահանայութիւնը պարզ ծիսակատարութիւն մը չէ, ոչ ալ ապրուստ ապահովելու միջոց: Ան կոչում մըն է սրբազան, ոչ թէ սովորական արհեստ մը: «Յուրովայնէ բնօրէն» մը միայն կրնայ համարձակիլ մօտենալու այդ բարձր պաշտօնին, որպէսզի պատասխանատուութեան լման գիտակցութեամբ յաջողի կատարել իր վրայ դրուած պարտականութիւնները: Զեռնադրութեան Մաշտոցին մէջ, հոգեւորականութեան ընդհանրապէս եւ քահանայութեան մասնաւորապէս վերաբերեալ ինչ թելադրական ու շինիչ պատուէրներ կան, որոնք խորապէս քանդակուած պէտք է ըլլան ու միան ձեռնադրեալներուն սրտին մէջ եւ կեանքի վերածուիին անոնց գործունէութեան մէջ: «Մեծ աստիճան» կոչուած է հոն կուսակրօն թէ ամուսնացեալ քահանայութիւնը: Եւ ի՞նչպէս կը դատարկանայ, աւա՞ղ, այդ մեծութիւնը, երբ չիջնէր անոր մէջ շնորհաբաշխ Հոգին: Մեծ է, արդարեւ, այս աստիճանը, զի շնորհալի է. բայց փոքր է աստիճանաւորը, երբ զուրկ է աստիճանին շնորհներէն: Կոչումը Աստուծմէ է. կոչումը «բնօրէն» մըն է՝ Աստուծմէ յանձնարարուած, «բնծայուած»: Իսկ իրական ընտրեալ մը չէ այն՝ որ ինքզինքը կը յանձնարարէ, կ'ընծայէ, առանց «ի վերուս» եւ «ի ներուս» կոչումն ունենալու (Բ. Կոր. Ժ. 18): Եւ այսպիսին կը դառնայ գայրակղութեան փառ մը հաւատացեալներուն մէջ՝ որոնց հովուութիւնը կը ստանձնէ ձեռնադրութեամբ եւ օծումով: Ծըշմարիտ քահանան պիտի զգայ, թէ Տիրոջ հոգին իր վրայ է, որով օծուած ալ է եւ ուղարկուած՝ աւետարանչի, հոգեւոր բժիշկի, ազատարարի եւ լուսասուրբի դեր կատարելու: Այսպէս է եղած մեր «Հաւատքի Զօրագլուխը» աստուածային Քահանայապետը՝ Յիսուս (Ղուկ. Գ. 18-19): Լուրջ եւ ահաւոր է, ուրեմն, իր պատասխանատուութիւնը, երբ զանց ընելով այս պարտականութիւնները, իր սիրտը կը ծանրացնէ «հոգով աւխարհակալօք»: Կ'ամաչեմ աւելցնել, առաքելալին հետ «շուայութեամբ եւ արբեցութեամբ»:

Իսկ կուսակրօնութիւնն ալ անձնական փառքի խայծը տուող ասպարէզ մը չէ, այլ անձնութեամբի, անձնունայնացումի կոչում մըն է, որ կը պահանջէ զգաստ ու մաքուր կենցաղավարութիւն եւ վերեւ յիշուած առաքինական բոլոր շնորհները: «Հայր», «սուրբ», «վարդապետ», «սրբազան», լոկ պիտակ բառեր պիտի չըլլան, այլ արդարացուցիչ մակդիրներ՝ կատարուած պաշտօնին եւ ապրուած կեանքին:

«Աստուածապաշտութիւնը մեծ շանաւանդ մըն է» (Ա. Տիմ. Զ. 6), երբ ան իր հետ կը բերէ, ոչ թէ նիւթական օգուտ կամ փառք ձեռք ձգած, այլ հոգիներ շահած ըլլալու ներքին գոհունակութիւնը: «Ապականած միտքեր» եւ «ճշմարտութենէ օտարացածներ»՝ առաջինին, իսկ մաքրասիրտներ եւ ճշմարտութեան յարողներ՝ երկրորդին են հետամուտ: Կրօնի պաշտօնեան պիտի գիտնայ ունենալ բոլորանուէր պաշտամունքը Աստուծոյ եւ աստուածայինի, որպէսզի կարենայ ապահովել մեծ շահը թանկագին վաճառքին, «պատուական մարգարիտ»ին: Եւ ասիկա, ոչ միայն իրեն, այլ նաեւ իրեններուն, իր «ծուխ»երուն համար: Արդարեւ, ծխատէր քահանաները բազում կոչեցեալներէն սակաւ ընտրեալները, իրեն «տան երէց»ներ, «տէր հայրեր», ծանր շուքով եւ շնորհալի զուարթամտութեամբ, պարտին տանիլ իրենց ծխատուններէն ներս ա՛յդ վաճառքը, ա՛յդ մարգարիտը, որպէսզի դարձնեն զանոնք մէկ մէկ օթեւաններ Աստուծոյ Տան, «Երկնքի արքայութեան», այս երկրի վրայ: Յաւիտենականին առաջնորդող ժամանակաւոր կայաններ:

Դպրաց դասերը եւ երգչախումբներ, դուբ ալ, որ ձեր երկտասարդական հոգեկան թարմ ոյժերը նուիրած էք Աստուծոյ փառքին եւ եկեղեցւոյ պայծառութեան, ունիք ձեր ազնուական դերը, անձնական մաքուր կենցաղավարութեամբ, միացեալ եւ համերաշխ գործակցութեամբ եւ ներքին ապրումներով կենդանի ու ներդաշնակ երաժշտականութեամբ, որպէս «հոգւով լեցուած»ներ եւ «սրտազին խօսողներ» Աստուծոյ եւ ժողովուրդին հետ, հրեշտակային դասերու կամ խումբերու նման, — վսեմին ու կրօնազգած խորհուրդին ներշնչողները հանդիսանալու հաւատացեալներուն: Նաեւ, ընկերական հաւաքոյթներու միջոցին, պատշաճօրէն ոգեւորիչներն ու գուարթացուցիչները՝ ժողովրդային շնորհալի երգեցողութիւններով:

ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ միամտութեան թող չի վերագրուին մեր այս սրտազին խօսքերը: Աւետարանը, զոր կը քարոզենք հաւատքով, կուտայ մեզի մտատիպարը, իսեալը կեանքին. բայց նաեւ շօշափելի ապացոյցը, թէ այդ մտատիպարը ընդունակ է դառնալու գործ եւ կեանք: Այդ գաղափարականը կ'աւարելուրիւնն է, որուն պարտի ձգտիլ ամէն անհատ եւ հաւաքականութիւն: Ոչինչ կայ անկարելի, թէ եւ կան դժուարութիւններ՝ որոնք անպարտելի չեն երբեք: Կայ ոյժը կամքին՝ ներկուռ, անվհատ, հաւատաւոր, որ ինքն ալ լծակն է ամէն յաջողութեան: Միակ արգելքն այս բոլորին՝ նիւթապատուրիւնն է: Նաեւ մեքենականացումը կեանքին: Հոգիէն ի սպառ դաւաճեցած կեանքը: Տեսակ մը անբանականացում:

Ահա՛ աշխարհի պատկերը: Ի՞նչ կը տեսնենք հոն...: Չենք ուրանար ճիգերը՝ որոնք կը կատարուին բարձրերէն եւ վարերէն: Ուստի եւ չենք ալ յուսահատիր ապագայի մասին: Ասոր համար իսկ պարտք կը նկատենք այդ ճիգերուն դարձնել բոլոր նայուածքները՝ զօրացնելու եւ խտացնելու համար զանոնք անհատական եւ հաւաքական ջանքերով եւ զոհողութիւններով: Պատրաստել այդ անհատները եւ կազմել այդ հաւաքականութիւնները ամէն հնարաւոր, լուրջ, զգուշաւոր եւ ուղղամիտ միջոցներով՝ շինելու եւ ստեղծագործելու, եւ ոչ թէ քանդելու եւ ոչնչագործելու համար:

Այսպիսի ճիգեր եւ զոհողութիւններ կը տեսնենք նաեւ մեր երկրին մէջ, եւ կը մաղթենք սրտանց, որ անոնք առատօրէն պտղաբերուին Հայրենիքի զարգացման եւ հայրենակիցներու բարօրութեան համար:

Աղօթեցէ՛ք, որ ամենահամեստ չափով մենք ալ, բոլորիդ անկեղծ ու բարենախանձ գործակցութեամբ, կարենանք լուծայ մը աւելցնել մեր կոչումին ու պաշտօնին համապատասխան պարտականութեան զանձանակին մէջ:

«Շնորհ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ սերն Աստուծոյ եւ Հաղորդութիւն Հոգւոյն Սրբոյ», «Եւ սերն իմ ընդ ամենեսին ձեզ ի Քրիստոս Յիսուս»: Ամեն:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Պատրիարք Հայոց Թիւրքիոյ

Գրեցաւ անդրանիկ Կոնյակս
ի 20-ն Մայիսի 1951 ամի Շնորհաց
եւ ի տամարիս ՌՆ — ՌՆԱ
ի Պատրիարքարանիս Հայոց Իսթանպուլայ